

Srećko LIPOVČAN, *Mladi Ujević, politički angažman i rana proza (1909.-1919.)*, Književni krug, Split 2002., 273 str.

Možda će netko pomisliti da je nakon dosadašnjeg, gotovo nepreglednoga broja monografija, studija, rasprava, eseja i kritika o Augustinu (Tinu) Ujeviću (1891.-1955.), još jedna knjiga o njemu – suvišna. Naime, u intelektualnim krugovima još uvijek prevladava uvjerenje da se o Ujeviću, jednom od najvećih pjesnika u panteonu hrvatske književnosti, zna sve, neovisno o tome radi li se o njegovom umjetničkom angažmanu ili, pak, o aktivnostima koje bi se teško mogle staviti pod zaštitu neke nama poznate i javno priznate muze. Da tome, ipak, nije tako zorno svjedoči knjiga dr. Srećka Lipovčana *Mladi Ujević, politički angažman i rana proza (1909.-1919.)*, koja ukazuje na «netransparentna mjesta» javnoga djelovanja barda hrvatske pisane riječi u godinama zalaska multikulturalne, multietničke i multireligijske Austro-Ugarske Monarhije, pod žezlom vladarske kuće Habsburg-Lothring, s političkog zemljovida Europe i osvita Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.

Da bi razriješio zagonetku Ujevićeva ranoga proznog djela i njegova političkog angažmana u mutnim vodama jugoslavenske nacionalističke omladine i njihovih gotovo nevidljivih mentora u Beogradu, dr. Lipovčan je podijelio knjigu u tri logične cjeline: I. «Politički angažman» (s. 15.-81.)¹, II. «Prozno djelo» (s. 83.-215.)² i III. «Prilozi» (s. 217.-260.)³. U ovom će prikazu biti riječi samo o prvoj cjelini, jer predstavlja važan doprinos rasvjetljavanju hrvatske političke povijesti na početku XX. stoljeća.

Mladi Ujević ulazu u književnu javnost početkom 1909. sonetom «Za novim vidicima». Ta znakovito naslovljena pjesma objavljena je u zagrebačkom časopisu «Mlada Hrvatska» oko koga se okupljala starčevićanska (pravaška) omladina. Odabir pravaškog časopisa za objavljivanje prve pjesme bio je za Ujevića čin političkog legitimiranja. On, dakle, ulazi u javni život tadašnje banske Hrvatske kao mladohrvat kome je idol Antun Gustav Matoš. Sve do proljeća 1911. kod mladog Ujevića nema naznaka otklona od hrvatske nacionalnoideološke pozicije utemeljene na učenju dr. Ante Starčevića, jednog od osnivača Stranke prava. Ujevićev raskid s pravaštvom i napuštanje hrvatskih nacionalnih pozicija te prebacivanje u jugoslavenski tabor, koji se svjesno ili nesvjesno našao u ulozi borca za ostvarenje velikosrpskih ciljeva, odigrao se, kako to dobro uočava dr. Lipovčan, u formi – smrtopisa. U svom posljednjem oproštaju s pravaškim političarem i pjesnikom Augustom Harambašićem, Ujević je dirnuo u dotad nedodirljivo: odrekao je nacionalnom bardu književnu veličinu, a tek mu prividno priznaje nacionalno-političku. Matoš je prvi shvatio da u Ujevićevu

¹ Prva je cjelina podijeljena na sljedeća poglavlja: «Hrvatska na početku 20. stoljeća», «Idejno sazrijevanje 1909.-1911.», «Raskid s pravaštvom – sukob s Matošem»; «Značaj *novih* idejnih izvorišta», «Dimitrije Mitrinović. Programska i organizacijska podloga jugoslavenske unitarističke omladine», «Od propagiranja ideologije do političke akcije. Prva emigracija: Beograd, 1912.», «Čelnik *Nacionalističke omladine* (jesen 1912. – jesen 1913.)», «Druga emigracija: 1913.-1919.».

² Druga je cjelina podijeljena na sljedeća poglavlja: «Opis i tipologija», «Poimanja literarnoga teksta», «Tipološka raščlamba Ujevićeve rane proze», «Opis i tipologija Ujevićevih proznih tekstova», «Proza i zbilja», «Proza i književni svijet».

³ U «Prilozima» su kronološkim redom navedeni svi Ujevićevi prozni tekstovi nastali u razdoblju od 1911. do 1919. godine (219.-231.) i objavljeni preslici dokumenta koji nedvosmisleno govore o Ujevićevom političkom djelovanju u službi velikosrpske politike (252.-260.). Iscrpni popisi korištenih primarnih i sekundarnih izvora iz domaćih i stranih pismohrana (Arhiv JNO pohranjen u splitskoj Gradskoj knjižnici i Arhiv Srbije u Beogradu) te relevantne stručne literature pouzdan su znak autorove znanstveno-istraživačke vjerodostojnosti.

smrtopisu nije riječ o književnim nego prvenstveno o političkim pitanjima. Promjenu svojih političkih stajališta Ujević je legitimirao prestankom pisanja za pravaška glasila i otpočinjanjem suradnje u publikacijama koje su promicale ideju o državnom i narodnom ujedinjenju južnoslavenskih naroda.

Raščlanivši uzroke Ujevićeva napuštanja pravaštva i priklanjanja jugoslavenstvu, dr. Lipovčan je upozorio na ulogu Frana Supila, koji je još krajem 1910. uvjeravao mladu generaciju da je jedino jamstvo uspjeha u borbi protiv tadašnje oportunističke i stoga jalove hrvatske politike – «bezuvjetno jedinstvo Hrvata i Srba». Supilova politika «novog kursa» pokrenula je političku lavinu, ali ne u smjeru koji je on priželjkivao. Naime, mladi su se odvojili od svojih dotadašnjih političkih mentora iz pravaških i koalicionaških redova, ali se nisu priključili Supilu.

Odvajanje mladih od etabliranih političkih struktura tadašnje Hrvatske imalo je dva aspekta: 1) napušteno je diplomatsko tatiziranje u korist izvanparlamentarnog djelovanja koje je bilo samo prvi korak u posezanju za «revolucionarnim» metodama, 2) Supilovo jugoslavenstvo, koje je pretpostavljalo afirmaciju, a ne negaciju nacionalnih individualiteta, mladi su zamijenili unitarističkim jugoslavenstvom srbijanske provenijencije koje nije imalo sluha za hrvatsku političku tradiciju, oličenu u federalističkoj ideji.

Istodobno s pregrupiranjem mladih na hrvatskoj javnoj sceni dolazi do nasrtljive «vidovdanske ofenzive» koja je u svojim prvim borbenim redovima imala i takve umjetničke veličine kao što je bio kipar Ivan Meštrović. Ovdje nije nevažno spomenuti da su visoki umjetnički honorari iz srbijanske prijestolnice također odigrali svoju ulogu. «Vidovdanska ofenziva» je u hrvatskim zemljama naišla, kako to dr. Lipovčan dobro uočava, na najžešći otpor upravo iz pravaško-frankovačkih krugova koji su tada jedini shvaćali svu pogubnost velikosrpske propagande.

Istražujući političko djelovanje mladoga Ujevića dr. Lipovčan nije mogao mimoći Dimitrija Mitrinovića, jednoga od najutjecajnijih mladih srpskih intelektualaca u Zagrebu. Taj je hercegovački Srbin od najranije mladosti bio uključen u razna tajna društva, što je u njemu dodatno razvilo očito prirodnu sklonost prema osnivanju tajnih organizacija i konspirativnom djelovanju tijekom cijelog života. Zalažući se za «nacionalno jedinstvo Srba i Hrvata», Mitrinović je postao jedan od najuspješnijih promicatelja «vidovdanskog kulta», koji je postao izvoriste ideologije «narodnog jedinstva» kako su ga shvaćali zagovornici velikosrpsstva. Mitrinovićevo propagandističko djelovanje imalo je svoje pokriće u «izvesnim fondovima» iz kojih je dobivao sredstva za studiranje i svoj «nacionalni» rad u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Treba odmah reći da ti «izvesni fondovi» nisu bili ništa drugo nego tajni državni fondovi Kraljevine Srbije iz kojih se financirao «nacionalni rad» u Monarhiji, tj. promicalo velikosrpsku ideju s krajnjim ciljem rušenja države Habsburgovaca na čijim bi se razvalinama sazidala unitarna južnoslavenska država pod srpskom dominacijom. Mitrinović je u Beogradu upoznao pukovnika Milana Pribićevića, brata vođe Hrvatsko-srpske koalicije Svetozara Pribićevića, koji je pobjegavši iz austro-ugarske vojske u Srbiju «radio na nacionalnom okupljanju» južnih Slavena. To je poznanstvo bilo od presudnog značenja. Naime, kako je to nepobitno dokazao dr. Lipovčan, sve najvažnije idejne postavke budućega Mitrinovićeve «nacionalnog rada» bile su zamisli - Milana Pribićevića. Mitrinovićeve zadaće u Hrvatskoj bila je promidžbeno djelovanje i pridobivanje novih pristaša unitarnojugoslavenskog koncepta ujedinjenja. Drugim riječima, on je pripremao teren za skore događaje koji će svoj vrhunac doživjeti u Prvom svjetskom ratu. Mitrinović je imao velik utjecaj i na mladog Ujevića, koji je zahvaljujući

njemu postao član uredništva sarajevske «Bosanske Vile», čije su stranice bile otvorene za velikosrpsku propagandu pod plaštom «narodnog jedinstva».

Dr. Lipovčan detaljno analizira Ujevićev odlazak u Beogradu, gdje se bivši pravaš nije ograničavao samo na pisanje propagandističkih tekstova, nego je postao i govornik na javnom skupu te se na taj način uključio u dnevnu politiku. U govoru kod spomenika knezu Mihajlu Ujević je pred beogradskim studentima, koji su «negodovali» zbog uvođenja Cuvajeva komesarijata u Hrvatskoj, izjavio da «nama u Hrvatskoj ne treba većeg i plemenitijeg ohrabrenja nego što je fakat, da ste i vi [Srbi] i vaša vojska uz nas».

Kratkotrajno tamnovanje nakon povratka iz emigracije pripomoglo je Ujeviću da se, nakon što se njegov dotadašnji uzor Mitrinović nenadano povukao iz «nacionalnog rada», vine na čelo Nacionalističke omladine (jesen 1912.- jesen 1913.). Dr. Lipovčan s pravom zaključuje da je Ujević zamijenio Mitrinovića u punom smislu te riječi.

Ujevićev odlazak u drugu emigraciju krajem 1913. vodio je preko – Beograda. Postavši «pitomac» Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Srbije mogao je otići u Pariz, gdje je nastavio publicističko-promidžbeno djelovanje u duhu «narodnog jedinstva» po mjeri velikosrpskih ideologa. Apsurdnost Ujevićevog položaja plaćenoga branitelja srbijanske politike čak i u kompleksnim pitanjima odgovornosti za svjetski rat, možda se najbolje očitovala u njegovoj «principijelnoj» obrani atentatora Gavrila Principa koga je proglasio – mirotvorcem.

Iako se na početku svjetskog rata Ujević želio boriti kao vojnik s puškom u ruci ta mu se želja nije ispunila. Naime, njegove intelektualne sposobnosti, vještina pisanja i poznavanje stranih jezika kvalificirali su ga za obavljanje poslova neophodnih za funkcioniranje emigrantskoga Jugoslavenkog odbora.

Već tijekom rata, kako to zapaža dr. Lipovčan, emigrant Ujević počinje sumnjati u ispravnost koncepta unitarnog jugoslavenstva koji je do tada bespogovorno zagovarao. U tom je smislu ključan «Memorandum» iz svibnja 1915. u kome je jedanaest eminentnih političkih emigranata iz južnoslavenskih zemalja Monarhije tražilo «federativno» uređenje buduće jugoslavenske državne zajednice. Pored Trumbićeva i Supilova potpisa tu se našao i Ujevićev. Kraj rata, slom Austro-Ugarske Monarhije i nastanak Kraljevstva SHS Ujević je dočekaio razočaran u svoje jugoslavenske ideale. U novoj državi u čije je temelje ugradio svoj maladenački zanos i nemale intelektualne sposobnosti u potpunosti se povukao iz političkog života. Ujevićev put iz političkog pakla, preko bolnog otrežnjenja do pjesničkog raja nije bio lak, ali je očito bio nužan i u svojoj konačnici plodonosan.

U istraživanju Ujevićeva političkog angažmana i njegove rane proze dr. Lipovčan je bacio novo svjetlo na neka «tamna» mjesta moderne hrvatske povijesti koja su bila predugo zastrta neprozirnom koprenom. Njegova je minuciozna analiza dokazala da samo vrstan historičar može govoriti *sine ira et studio* o najkompleksnijim pitanjima povijesti vlastitog naroda, čak i onda kada to nije posve ugodno.

ZLATKO MATIJEVIĆ